

La Carta del 18 de juliol de 1500 d'Amerigo Vespucci*

Marc Aureli Vila i Comaposada

Membre emèrit de l'Institut d'Estudis Catalans

Paraules de presentació

Un cop més fem ús de la geografia per mirar d'aclarir unes pàgines de la història. En aquest cas, unes pàgines estretament relacionades amb els descobriments geogràfics de l'etapa que comprèn els darrers anys del segle XV i els primers del segle XVI.

La figura d'Amerigo Vespucci, com tota figura històrica discutida i discutible, mereix el màxim de respecte. No és just ni digne denigrar-la prenent com a base els atacs d'historiadors més o menys apassionats que van escriure anys després de la mort del florentí.

Hem agafat, bàsicament però no exclusivament, la carta vespuciana del 18 de juliol de 1500 i l'hem analitzada d'acord amb els coneixements geogràfics d'avui en dia. Aquesta anàlisi ens ha convençut que Vespucci va fer un gran servei a la geografia.

El viatge relacionat per Vespucci té un gran interès per a la història d'unes terres que avui integren Veneçuela.

Quelcom sobre Amerigo Vespucci

Amerigo Vespucci —Américo Vespucio, en castellà— va néixer florentí el 1454 i va morir sevillà el 1512.

* Aquest assaig fou publicat al *Boletín Histórico*, núm. 28, de la Fundació John Boulton, a Caracas, el 1971. Traducció d'Enric Bertran i Gonzalez (per encàrrec de Marc Aureli Vila)

Vespucci va ser durament criticat en haver rebut el Nou Món un nom derivat del seu: Amèrica. Crítica injusta. En cap moment, Vespucci no pretengué haver descobert el Nou Món, tal com ell l'anomena; sí, solament, unes terres que en formen part.

Si un altre, el monjo Martin Walseemüller (Hylacomilus), va posar el nom d'Amèrica en un mapa, no es pot culpar d'això Vespucci. L'error de Walseemüller, esmenat més tard per ell mateix, fou el resultat de la manca d'informació, o d'incompleta informació, ben comprensible al segle XVI, quan els mitjans de comunicació a Europa eren molt deficients. Diu Vespucci en la seva carta de 1500: «... nos hallábamos, según el punto de los pilotos, cerca de una isla que se llama la Española, que es aquella que descubrió el Almirante Colón hace seis años...»¹, és a dir que Vespucci no va ignorar l'Almirall ni els seus descobriments.

Es recrimina a Vespucci que no digués que, abans d'ell, Colom ja havia estat al golf de Paria i n'havia desembarcat a la costa, és a dir, en terra ferma. Aquesta recriminació sembla justa, però esdevé difícil saber els motius d'aquesta omisió.

En aquesta recriminació, s'hi poden sumar les que se li han fet per no anomenar en els seus escrits els seus companys de viatge. Creiem que aquest altre aspecte no ha estat analitzat tenint en compte la situació en què, com a estranger, es trobava Amerigo Vespucci; una situació del tot diferent a la d'altres navegants al servei de la corona de Castella i Lleó. Vespucci era un estranger que ni tan sols era nadiu d'algun dels altres regnes de la península Ibèrica. Per tant, havia de ser molt caute en el que deia i en el que escrivia. Les figures que en aquella època van intervenir com a descobridors de les terres americanes, o aquells que començaven a arribar-hi amb càrrec revestit de la seva autoritat, eren objecte de fermes atacs a la Cort o es dedicaven, a les noves terres, a atacar-se mútuament, i més d'un cop a mà armada. No dubtaven a reduir a presó els seus contraris i fins i tot a condemnar-los a mort. L'odi, l'enveja i la roïnesa campaven lliurement; i el mateix Colom, un estranger com Vespucci, però revestit d'alta autoritat, va patir durs atacs a les terres que descobrí i a la Península. Els homes eren tan aviat obsequiats com poc després vilipendiats.

El descobriment d'Amèrica, la seva conquesta i el procés de colonització, constituí un drama d'enormes proporcions, on els personatges europeus que hi van intervenir foren molts, i molt pocs en van sortir ben lliurats pel que fa al gaudi dels seus triomfs, al pagament de llurs serveis i al ser tractats amb consideració fins la seva mort. Era una època dura i pobra en valors morals; i això és tan aplicable als que van servir a la corona de Castella i Lleó com a d'altres regnes d'Europa.

Vespucci no cita ningú, fora de Colom i els reis. Una manera diplomàtica de procedir per a què no se'l pogués acusar de parcialitat. Ell escriu i descriu, però no comenta res que pugui constituir prova que prenia partit per un o per

1. *Américo Vespucio*, p. 119.

altre. A la cort florentina dels Mèdici, degué d'aprendre aquesta mena de capteniment. Una cort d'intrigues on les figures realçades en un moment donat, podien, en poc temps, desaparèixer o ser desterrades. Únicament a la *Lettera* i al final del segon viatge, Vespucci es refereix a la seva estada a l'Espanyola en els següents termes: «... estuvimos dos meses y 17 días, pasando muchos peligros y trabajos con los mismos cristianos que estaban en la isla con Colón, creo que por envidia, los cuales dejo de contar por no ser prolijo».² Pensem que el seu silenci era simplement prudència.

Vespucci posseïa una sòlida formació per a la seva època. Com a mercader que va ser durant uns quants anys, devia conèixer bé la comptabilitat i estar, per tant, familiaritzat amb els números.

A més de l'italià, la seva llengua materna, coneixia el llatí; i va aprendre el castellà i possiblement el portuguès.

Tenia coneixements d'astronomia que li van permetre, juntament amb el domini dels instruments de la seva època —el quadrant, el compàs i l'astrolabi—, convertir-se en un cosmògraf d'anomenada.

Coneixia la cartografia i les tècniques requerides en el dibuix de les cartes geogràfiques.

Era també versat en literatura, com ho demostra en citar versos del Dant; i no ignorava del tot el pensament dels filòsofs.

La carta de naturalesa dels regnes de Castella i de Lleó —no d'Espanya, com deien alguns autors, ja que l'Estat espanyol no existia— que li fou concedida en data 24 d'abril de 1505, deia així:

«Doña Juana por la gracia de Dios &. Por hacer bien y merced á vos Amérigo Vezpuche, florentin, acatando vuestra fidelidad é algunos buenos servicios que me habeis fecho, é espero que me hareis de aquí adelante, por la presente vos hago natural de estos mis reinos de Castilla é de León...»³

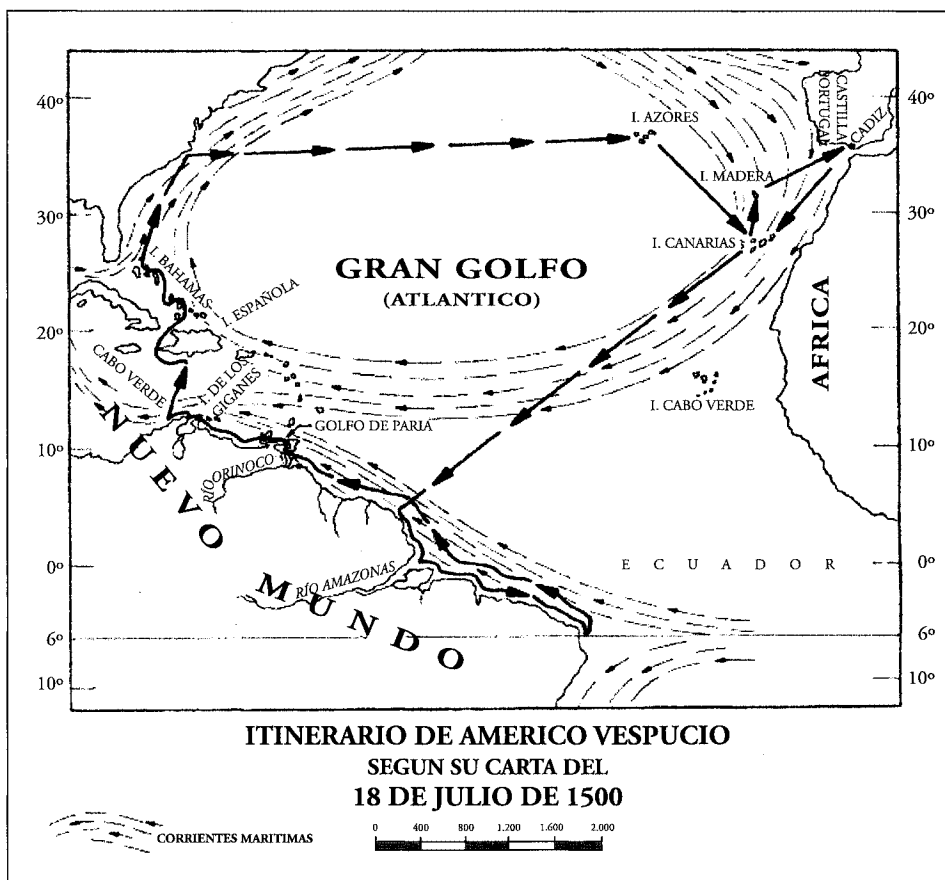
Podria arguir-se que els «buenos servicios» podien referir-se a serveis aliens a la cosmografia i a la cartografia que Vespucci dominava o als viatges per ell realitzats; però aquesta idea s'esvaeix quan per reial cèdula de 22 de març de 1508, s'assignà a Amerigo Vespucci el sou de 50.000 maravedís com a Pilot Major; i per una altra reial cèdula de la mateixa data, se li assignaren altres 25.000 maravedís anuals per ajuda de costa.⁴ El 6 d'agost de 1508 la reina Joana estén el reial títol de Pilot Major, amb extenses facultats, a Amerigo Vespucci d'acord amb els següents termes:

«Por quanto á nuestra noticia es venido, é por experiencia habemos visto que por no ser los pilotos tan espertos como sería menester, ni tan estrutos [instruïts?] en lo que deben saber que les baste para regir é gobernar los navíos que navegan en los viages que se hacen por el mar Océano á las nuestras islas é tierra firme, que tenemos en la parte de las Indias, é por defecto dellos, é de no tener fundamento para saber tomar por el cuadrante é estrolabio el altura, ni

2. *Íd.*, p. 246.

3. *Fernández de Navarrete*, tom III, p. 293.

4. *Íd.*, tom III, pp. 297-298.

saber la cuenta dello, les han acaecido muchos yerros... es nuestra merced é voluntad, é mandamos que todos los pilotos de nuestros reinos é señoríos, que agora son ó serán de aquí en adelante, que quisieren ir por pilotos en la dicha navegación ... sean instruídos é sepan lo que es necesario de saber en el cuadrante é estrolabio, para que junta la plática con la teórica se puedan aprovechar dello en los dichos viajes que hicieren en las dichas partes, é que sin lo saber no puedan ir en los dichos navíos por pilotos, ni ganar soldadas por pilotaje, ni los mercaderes se puedan concertar con ellos, ni los maestros los puedan recibir en los navíos sin que primero sean examinados por vos Amérgo Despuchi [*sic*], nuestro piloto mayor, é le sea dada por vos carta de examinación é aprobación...» Valladolid, 6 de agosto de 1508.⁵

El 1512 mor Vespucci; però els seus serveis a la corona castellanolleonesa no van caure en l'oblit. Una reial cèdula de 28 de març de 1512, assignà a la seva vídua la pensió vitalícia de 10.000 maravedís⁶ i una altra de 16 de novembre de 1523, ordenava que se seguís pagant dita pensió.⁷ Les reials cèdules men-

5. *Íd.*, tom III, pp. 299.

6. *Íd.*, tom III, pp. 305.

7. *Íd.*, tom III, p. 307.

cionades demostren a bastament l'alt concepte que va merèixer Amerigo Vespucci en vida i després de la seva mort, a la cort de Castella i Lleó.

Pedro Mártir de Anglería, a les seves *Décadas del Nuevo Mundo*, publicades per primer cop a Alcalá de Henares el 1530, es refereix a Vespucci en els següents termes: «... Américo Vespucio, florentino, hombre perito en este arte [dibuix de mapes], que navegó hacia el Antártico muchos grados más allá de la línea equinoccial...»⁸

En comparar els textos d'Amerigo Vespucci amb els que apareixen a la *Descripción de las Indias Occidentales* d'Antonio de Herrera (1549-1624), es fa evident que aquest historiador, que fou cronista major de Castella, va agafar de Vespucci, directament i a través de l'obra de Fray Bartolomé de las Casas i sintetitzant, molt del que havia dit el florentí. Vegi-se'n la següent confrontació de textos:

<i>Lettera</i> d'Amerigo Vespucci	<i>Descripción de las Indias Occidentales</i> d'Antonio de Herrera
1) «Bajamos a tierra en un puerto donde encontramos una población edificada sobre el agua como Venecia; era cerca de 44 casas grandes, en forma de cabañas, asentadas sobre palos muy gruesos y teniendo sus puertas o entradas de las casas a modo de puentes levadizos, y de una casa se podía ir a todas, pues los puentes levadizos se tendían de casa en casa».	1) «... llegaron á un Puerto, adonde havia veinte i seis Casas grandes, de hechura de Campana, puestas sobre Postes, con Puentes levadiços, por donde andaban de una Casa á otra.»
2) «Así como las gentes de ellas nos vieron, mostraron terneros miedo y súbitamente alzaron todos los puentes...»	2) «Los Indios, en viendo los Navíos, tuvieron gran miedo, açaron sus Puentes, y se recogieron en sus Casas.»
3) «Vimos venir por el mar unas 22 canoas, que son la clase de sus navíos, fabricadas de un solo árbol, las cuales venían alrededor de nuestros batales; como se maravillasen de nuestra figura y vestidos, se alejaron de nosotros, y estando así les hicimos señales de que viniesen hacia nosotros, dándoles confianza con señas de amistad, y visto que no venían, fuimos hacia ellos, y no nos esperaron, sino que se fueron a tierra y con señas nos dijeron que esperásemos, y que pronto volverían.»	3) «Los Christianos les hicieron señas de amistad, i fueron ácia ellos, mas no quisieron esperar, aunque hacían señas, que volverían.»

8. *Pedro Mártir de Anglería*, p. 189.

<p>4) «Fueron detrás de un monte y no tardaron mucho, y cuando volvieron traían consigo 16 de sus hijas y entraron con ellas en sus canoas, y vinieron a los bateles y en cada uno dejaron cuatro, que tanto nos maravillamos de este acto, quanto puede comprender Vuestra Magnificencia; y se metieron con sus canoas entre nuestros bateles, hablando con nosotros, de modo que lo juzgamos signo de amistad.»</p>	<p>4) «Salidos de las Canoas, se fueron ácia una Sierra, i volvieron con diez i seis Doncellas á los Navíos, i dieron quatro á cada uno, i con esto trataban mansamente.»</p>
<p>5) «Y andando en esto, vimos venir mucha gente nadando por el mar, que venían de las casas, y como si viniesen acercándose a nosotros sin malicia alguna; en esto se asomaron a las puertas de las casas algunas mujeres viejas dando grandísimos gritos y mesándose los cabellos en señal de tristeza...»</p>	<p>5)«Salió en esto mucha Gente de las Casas, que havian visto, i nadando se iban a los Navíos; i quando llegaban cerca, ciertas Mujeres viejas dieron grandes gritos, i se mesaron los cabellos...»</p>

· Serveixi això que s'ha transcrit com aportació d'unes poques proves, perquè més se'n podrien presentar.

La carta del 18 de juliol de 1500

La carta firmada a Sevilla per Amerigo Vespucci el 18 de juliol de 1500, estava adreçada a Lorenzo di Pier de Mèdici. El 1500 feia vuit anys del traspàs de Lorenzo el Magnífic; i a Florència governaven els grans comerciants i el seu òrgan de poder era la Signoria.

Lorenzo de Mèdici va morir a Careggi el 1492. Lorenzo era poeta, filòsof, mecenes i diplomàtic, i, segons sembla, un mal administrador de l'erari públic. La seva influència fou molt notable en el desenvolupament de les arts. El succeí el seu fill Piero, que havia nascut a Florència el 1472 i acabà els seus dies a Cassino el 1503.

El 9 de novembre de 1494, Piero fou expulsat de Florència pels seguidors de Girolamo Savonarola, el frare d'ardent misticisme i de fanatisme exacerbats.

Els Mèdici retornaren a Florència quan el cardenal Giovanni, germà de Piero, regressà a la ciutat amb el recolzament de les tropes dels regnes hispànics sota el comandament del virrei de Nàpols Ramon Cardona.

Si es considera qui era el destinatari de la carta, sembla demostrat pel text que Amerigo Vespucci va mantenir una gran fidelitat a la família dels Mèdici, famí-

lia a la qual havia servit a Florència i a Sevilla. A Sevilla, entre els 1492 i 1496, en el camp dels negocis. És possible que la seva fidelitat li impedís de tornar a la ciutat nadiua i influís que en el seu dia adoptés la nacionalitat dels regnes de Castella i Lleó. El que esdevé difícil de comprendre és que Vespucci encara es mantingués, el 1500, ignorant de la mort de Lorenzo i de l'expulsió, del seu fill Piero, de Florència. Vet aquí un misteri, al qual no trobem explicació.

La *Lettera* firmada a Lisboa el 4 de setembre de 1504, estava adreçada, segons s'ha pogut esbrinar, a Piero Soderini, gonfanoner de per vida de la ciutat de Florència. Els Soderini eren acèrrims antimedicistes i els intents de Maquiavel perquè els Mèdici i els Soderini fessin les paus, fracassaren.

Amerigo Vespucci li recorda a Soderini la seva vella amistat quan li diu: «... siendo verdad que Vuestra Magnificencia me tiene en el número de sus servidores, acordándome cómo en el tiempo de nuestra juventud era vuestro amigo y ahora servidor, e íbamos a oír los principios de la gramática bajo el buen ejemplo y doctrina del venerable religioso, fraile de San Marcos, fray Giorgio Vespucci...»⁹ Al final de la *Lettera*, Amerigo Vespucci recomana a Soderini el seu germà Antonio i «toda su casa.»

El portador de la *Lettera* fou Benvenuto de Domenico Benvenuti qui, pel que es pot suposar, devia ser amic de tots dos.

La carta de 18 de juliol de 1500 conté la relació d'un sol viatge; aquest viatge es desdobra en dos a la *Lettera* de 4 de setembre de 1504. A la carta, l'itinerari seguit no presenta majors dubtes d'acord amb la geografia; a la *Lettera*, hi ha algunes llacunes i confusió. A la *Lettera*, s'hi detallen, molt més que a la carta, els costums i les característiques dels indígenes.

L'original de la carta de 18 de juliol de 1500, es guarda a la Biblioteca Riccardiana de Florència, juntament amb la còpia realitzada per Vaglianti.

Analitzarem els aspectes geogràfics més importants de la carta, amb la qual cosa es posarà de manifest l'aportació de Vespucci als coneixements geogràfics.

Considerem la carta com un magnífic testimoni d'un viatge durant el qual Amerigo Vespucci, Alonso de Hojeda i Juan de la Cosa, recorregueren terres i aigües de la Veneçuela d'avui i de les zones veïnes.

No desitgem intervenir en la polèmica que fa tan temps que dura, del per què a la *Lettera* es van relacionar dos viatges. Hem cregut que era més útil a la història de la geografia mirar d'interpretar la carta de 18 de juliol de 1500 en base als actuals coneixements geogràfics; sense que, per això, deixem d'acudir a la *Lettera*, quan a través d'ella s'aclareix algun aspecte o s'amplia i detalla la descripció d'un hàbitat geogràfic. Tampoc no volem entrar a discutir si l'expedició sortí de Cadis amb dos o quatre navilis; i si és veritat o no que l'expedició es dividí en dues a l'Atlàntic, per a reunificar-se més tard.

Pel que fa a les dates que apareixen al llarg d'aquest treball, s'ha de tenir en compte que es refereixen al calendari julià. El gregorià, vigent en l'actualitat i promulgat pel papa Gregori XIII, es començà a usar el 5 d'octubre de 1582 i

9. *Américo Vespucio*, p. 201.

esdevenint aquest 5 d'octubre el 15 del mateix mes. Així, doncs, totes les dates que s'indiquen en aquest treball s'han de considerar en deu dies menys a les que corresponen a l'actual calendari.

El descobriment de les Boques de l'Amazones

Pedro Mártir de Anglería (1477-1526) relata a les seves *Décadas del Nuevo Mundo* el viatge de Vicente Yáñez Pinzón per la costa oriental d'Amèrica del sud; però no diu res respecte a l'efectuat per Amerigo Vespucci, Alonso de Hojeda i Juan de la Cosa —el segon actuava de cap de l'expedició— poc temps abans i pel mateix sector. En cobrir el seu itinerari, Yáñez Pinzón ignorava el que havien seguit uns mesos abans Hojeda, de la Cosa i Vespucci. Escriu Pedro Mártir de Anglería:

«Vicente Yáñez, de sobrenombre Pinzón, y Alonso Pinzón, hijo de su hermano, que habían acompañado en la primera navegación al Prefecto marítimo Colón, llevados por él y dueños de aquellas dos naves menores que, como arriba dijimos, se llaman carabelas, atraídos por la amplitud de las nuevas regiones y nuevas tierras, construyen a sus expensas carabelas en el puerto que los españoles llaman Palos, de donde ellos eran naturales, que está en el mar occidental, y obtenido permiso de les Reyes zarparon hacia primeros de diciembre de mil cuatrocientos noventa y nueve.

«Ellos se encaminaron primeramente a las islas Afortunadas por las Hespérides, esto es por las islas llamadas Cabo Verde, que otros llaman Gorgadas de Medusa. Tomaron rumbo derecho al Mediodía. Desde la Hespéride que los portugueses, sus poseedores, llaman Santiago, saliendo el trece de Enero, marcharon con viento ábrego de proa, que llaman Sudeste, y es medio entre Austro y el Céfiro.

«Cuando les parecía que habían navegado ya trescientas leguas siguiendo aquel viento, dicen que perdieron de vista el polo ártico, y cuando se les ponía, se levantó al punto fiera tempestad de vientos, torbellinos y calores.

«Por fin el veintiséis de Enero vieron tierra de lejos; y observando que estaba turbia el agua, echando la sonda encontraron profundidad de dieciséis brazadas [26,75 m].

«Fueron allá, bajaron a tierra, estuvieron dos días, porque no vieron hombre ninguno, aunque advirtieron huellas humanas en la playa...

«No lejos de aquella estación, siguiendo fuegos que vieron de noche a modo de campamento, encontraron gente que pernoctaba al raso... Dicen que aquellos indígenas son más altos que los germanos y los de Panonía.

«Dirigíanse hacia el Occidente septentrional por la misma costa, tristes por los que habían muerto (en lucha contra los indígenas), y recorriendo cuarenta leguas dieron con un mar de aguas tan dulces que pudieron renovar allí la de las pipas. Examinado la causa de esto, encontraron que de vastas montañas fluían con gran ímpetu rápidas corrientes. Dicen que dentro de aquel mar hay varias islas dotadas de muy fértil suelo y llenas de pueblos.

«Desde aquella punta de tierra se pierde el polo ártico, viniendo casi trescientas leguas en continuo trecho al Occidente, hacia Paria, como a mitad del espacio, dicen que dieron con un río llamado Marañón, tan ancho que sospecho es fábula. Preguntados después por mi si sería un mar dividiendo tierras, respondieron que son dulces de beber aquellas corrientes, y cuanto más se avanza río arriba tanto más dulce son, y que está lleno de islas y de pescado. Se atreven a decir que tiene más de treinta leguas de ancho, y que con curso arrebatado corre al mar, que cede a su furor».¹⁰

Antonio de Herrera en la seva *Descripción de las Indias Occidentales* s'expressa en els següents termes pel que fa al mateix viatge:

«... salió Vicente Yáñez Pinzón del puerto de Palos, i tomando el camino de las Canarias, i después el de Cabo Verde, salió de la isla de Santiago, que es una de aquellas de Cabo Verde, á 13 de enero del año de 1500 tomó la via del Sur, y después á Levante, i habiendo navegado setecientas Leguas, perdió el Norte, i pasó la Linea Equinoccial, siendo el primer subdito de la Corona de Castilla, y de León, que la atravesó: i pasada la Línea, tuvo tan terrible Tormenta, que pensaron perecer: anduvo por la via de Levante otras docientas y quarenta Leguas, i á 26 de Enero descubrió Tierra bien lexos, i esto fue el Cabo que ahora llaman de San Agustín, al cual llamó Vicente Yáñez, Cabo de Consolación, y los portugueses dicen la tierra de Santa Cruz, i ahora del Brasil: hallaron la Mar turbia, i blanca, como de Río: hecharon la sonda, i halláronse en diez i seis brazas: saltaron en Tierra...

«... i los Christianos, con mucha tristeza de haver perdido tantos Compañeros, se fueron por la Costa abaxo, quarenta Leguas al Poniente, i por la mucha abundancia de Agua dulce, que hallaron en el Mar, hincharon sus Vasijas, i según que Vicente Yáñez lo afirmó, llegaba el agua dulce quarenta Leguas dentro en la Mar; y queriendo saber este secreto, se acercaron á Tierra, i hallaron muchas Islas muy graciosas, i frescas, con muchas Gentes pintadas, que acudían á los navíos, con tantos años, como si toda su vida con ellos huvieran conversado: Salia esta agua de aquel mui nombrado Río Marañón, que tiene 30 Leguas de Boca, i algunos dicen más, i estando en él surtos los Navíos, con el gran ímpetu, i fuera del Agua dulce, i la de la Mar, que le resistía, hacía un terrible ruido, i levantaba los Navíos quatro estados en alto, padeciendo gran peligro, casi como lo que le sucedió al Almirante, quando entró por la Boca de la Sierpe, i salió por la del Drago.

«Visto, Vicente Yáñez Pinzón, que no se descubria cosas de substancia, por aquella parte, tomó treinta y seis Hombres, i caminó la buelta de Paria, i en el camino halló otro Río poderoso, aunque no tan grande como el Marañón, porque tomaron Agua dulce otras veinte i cinco, ó treinta Leguas á la Mar; por lo qual le llamaron Río Dulce, i después se ha creido, que es Braço del Gran Río Yyupari, que hace la Mar, ó Golfo Dulce, que está entre Paria, i la Isla de la Trinidad; y este Río Dulce, que alló Vicente Yáñez en este Camino, se tuvo, que es el Rio adonde habitan los Aruacas...»¹¹

10. *Pedro Mártir de Angleria*, pp. 89-92.

11. *Antonio de Herrera*, tom I, pp. 370-371.

S'observa entre els dos relats una gran similitud. Sens dubte Herrera emprà el material d'Anglería. Aquests relats donen fe que Vicente Yáñez Pinzón va veure les Boques de l'Amazones; segurament els primers dies del mes de febrer de 1501.

Però aquests mateixos relats coincideixen, en diversos aspectes d'eminent caràcter geogràfic, amb el que exposa Amerigo Vespucci en la seva carta del 18 de juliol de 1500, de la qual tractarem més endavant.

A l'obra d'Antonio de Herrera *Descripción de las Indias Occidentales* es llegeix:

«Hallábase, á la saçon, en la Corte Alonso de Ojeda, i vió la figura, i la muestra de las Perlas, i del Oro: i como era favorecido de Juan Rodríguez de Fonseca, que iá estaba cerca de los Reies, i proveía las cosas de las Indias, pidió la licencia para ir por aquellas Partes, á descubrir Islas, ó Tierra-firme, ó lo que hallase. El Obispo se la dió, firmada de su Nombre, i no de los Reies, con que no tocasse en Tierra del Rei de Portugal, ni en la que el Almirante havia descubierto hasta el Año de 1495. Con esta Licencia, huvo Personas, que armaron en Sevilla quatro Navíos, porque iá havia muchos codiciosos para ir á descubrir; i partió de el Puerto de Santa María á 20 de maio. Iba por Piloto de la Cosa, Vizcaino, Hombre de valor, i Americo Vespuccio por Mercader: y como sabio en las cosas de Cosmografía, i de la Mar...»¹²

Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés assenyala a la seva *Historia General y Natural de las Indias* que «En el tiempo que estuvo en España el Almirante primero [Cristòfor Colom] se siguió quel capitan Alonso de Hojeda, con el favor del Obispo don Juan Rodríguez de Fonseca, que era principal que entendía en la gobernación destas Indias, vino á descubrir por la costa de Tierra-Firme, é truxo su derrota á reconocer debaxo del río Marañón, en la provincia de Paria, é llegó a tomar tierra ocho leguas encima de donde ahora está la población de Santa Marta, en una provincia que se decia *Cinta*.»¹³

Amerigo Vespucci a la seva carta de 18 de juliol de 1500, relata aquest viatge. D'aquest relat, n'extraïem els següents paràgrafs de palès interès geogràfic, els quals coincideixen molt amb els exposats al relat del viatge de Yáñez Pinzón:

«... partí con dos carabelas el 18 de mayo de 1499, para ir a descubrir hacia la parte del noroeste, o sea por la vía del mar Océano; y tomé mi camino a lo largo de la costa de África, tanto que navegué a las Islas Afortunadas, que hoy se llaman las Islas de Canarias: y después de haberme abastecido de todas las cosas necesarias, hechas nuestras oraciones y plegarias, nos hicimos a la vela desde una isla, que se llama la Gomera, y dirigimos la proa hacia el lebeche, y navegamos 24 días con viento fresco, sin ver tierra ninguna, y al cabo de 24 días avistamos tierra, y encontramos haber navegado al pie de 1300 leguas desde la ciudad de Cádiz, por el rumbo del lebeche. Avistada la tierra, dimos gracias a Dios, y echamos al agua los botes, y con 16 hombres, fuimos a tierra, y la encontramos tan llena de árboles, que era cosa maravillosa no sólo su tamaño, sino

12. *Íd.*, tomo I, p. 354.

13. *Fernández de Oviedo y Valdés*, tom I, p. 150.

su verdor, porque nunca pierden las hojas, y por el olor suave que salía de ellos, que son todos aromáticos, daban tanto deleite al olfato, que nos producía gran placer. Y andando con los botes a lo largo de la tierra para ver si encontrábamos disposición para saltar a tierra, y como era tierra baja, trabajamos todo el día hasta la noche, y en ninguna ocasión encontramos camino, ni facilidad para entrar tierra adentro, porque no solamente lo impedía la tierra baja, sino la espesura de los árboles; de modo que convinimos en volver a los navíos e ir a probar tierra en otra parte: y vimos en este mar una cosa maravillosa, y fue que 15 leguas antes de que llegásemos a tierra, encontramos el agua dulce como de río, y sacamos de ella y llenamos todos los barriles vacíos que teníamos. Cuando estuvimos en los navíos, levamos anclas, y nos hicimos a la vela, poniendo proa hacia el mediodía; porque mi intención era ver si podía dar vuelta a un cabo de tierra, que Tolomeo llamaba el Cabo Cattegara, que está unido con el Gran Golfo, ya que, en mi opinión no estaba muy lejos de ello, según los grados de longitud y latitud, como se dará cuenta más abajo. Navegamos hacia el mediodía y a lo largo de las costa vimos desembocar de la tierra dos grandísimos ríos, y uno venía del poniente y corría hacia levante y tenía cuatro leguas de anchura, que son dieciséis millas, y el otro corría de mediodía hacia septentrión siendo de tres leguas de ancho, y yo creo que estos dos ríos eran la causa de ser dulce el mar, debido a su grandeza. Y visto que la costa de la tierra resultaba ser aún tierra baja, acordamos entrar en uno de estos ríos con los botes y navegar por él hasta encontrar ocasión de saltar a tierra o población de gente; y preparamos nuestros botes y aprovisionados para cuatro días con 20 hombres bien armados nos metimos en el río, y a fuerza de remos navegamos por él, en casi dos días, obra de dieciocho leguas, tentando la tierra en muchas partes, y continuadamente la encontramos que seguía siendo tierra baja y tan espesa de árboles, que apenas un pájaro podía volar por ella; y así navegando por el río, vimos señales ciertísimas de que el interior de la tierra estaba habitado; y porque las carabelas habían quedado en lugar peligroso, cuando el viento saltase de travesía, acordamos al cabo de dos días volvernos a las carabelas, y así lo hicimos.»

«Y una vez que hubimos llegado a los navíos, levamos anclas haciéndonos a la vela, teniendo continuamente la proa hacia el mediodía; y navegando en este rumbo, y estando en el mar al pie de cuarenta leguas, encontramos una corriente marina, que corría del siroco al maestral, que era tan grande y corría con tanta furia, que nos causó gran pavor, y corrimos grandísimo peligro. La corriente era tal, que la del Estrecho de Gibraltar y la del Faro de Mesina son un estanque en comparación de aquella, de manera que, como nos tomaba de proa, no podíamos adelantar camino alguno, aunque tuviéramos viento fresco, de modo que, visto el poco camino que hacíamos y el peligro en que estábamos, acordamos volver la proa hacia el maestral y navegar hacia la parte del septentrión.»¹⁴

L'anàlisi del relat de Vespucci ens permet relacionar diverses de les seves afirmacions amb la realitat geogràfica; realitat que s'ha de considerar immutable

14. *Américo Vespuccio*, pp. 97-100.

a través dels segles transcorreguts des que el navegant florentí, amb els seus companys, féu la travessia.

Destaquem a continuació algunes de les expressions de Vespucci, amb els comentaris que cadascuna ens ha suggerit.

«... partí con dos carabelas el 18 de mayo de 1499...» Antonio de Herrera diu que fou el 20 de maig. Una diferència de dos dies que no té cap importància.

«... para ir a descubrir hacia la parte del noroeste, o sea, por la vía del mar Océano...» S'ha de llegir sud-oest. El terme nord-oest és un *lapso linguae* o un error de còpia o d'impremta.

«... nos hicimos a la vela desde una isla, que se llama la Gomera, y dirigimos la proa al lebeche, y navegamos 24 días con viento fresco, sin ver tierra ninguna...» L'illa de la Gomera és al sud-oest de la de Tenerife. El seu port és San Sebastián, d'on, presumiblement, hagué de marxar Vespucci. El llebeig és el vent del sud-oest. Vent fresc, en la parla marinera, equival al vent que omple bé l'aparell i permet dur llargues les veles altes; és a dir, un vent molt favorable per navegar.

«... y al cabo de 24 días avistamos tierra, y encontramos haver navegado al pie de 1.300 leguas desde la ciudad de Cádiz, por el rumbo del lebeche.» De Cadis a l'illa de la Gomera hi ha 1.542 km; de la Gomera fins a terra americana seguint el rumb sud-oest, 4.606 km; en conjunt, 6.148 km. Si es divideix aquesta xifra pel nombre de llegües de què parla Vespucci, cada llegua tindria 4.729 metres. En aquest cas, la xifra donada per Vespucci no presenta gaire error.

D'acord amb el rumb seguit, el del sud-oest, Vespucci arribà al cap Orange, o ben a prop, a l'extrem nord de la costa del Brasil; o a un lloc proper de la Guaiana francesa.

«Avistada la tierra, dimos gracias a Dios, y echamos al agua los botes... y la encontramos tan llena de árboles, que era cosa maravillosa no sólo su tamaño, sino su verdor, porque nunca pierden las hojas, y por el olor suave que salía de ellos, que son todos aromáticos, daban tanto deleite al olfato, que nos producía gran placer.» La costa nord-oriental del Brasil és coberta d'una vegetació en què predomina l'ocurida (*avicennia nitida*), planta d'arrels molt embullades que retenen els sòls en extrem friables. Les desembocadures dels rius són vorejades pels mangles (*rizhofora manglier*). En conjunt, es tracta d'una vegetació molt tupida, de fulla perenne i d'una altura que ateny 10 i més metres.

«Y andando con los botes a lo largo de la tierra para ver si encontrábamos disposición para saltar a tierra y como era tierra baja, trabajamos todo el día hasta la noche, y en ninguna ocasión encontramos camino, ni facilidad para entrar tierra adentro porque no solamente lo impedía la tierra baja, sino la espesura de los árboles.» Aquesta descripció correspon a la costa del nord-est del Brasil. Els sòls, sense desnivell i pantanosos, fan que encara avui aquest tram de costa estigui gairebé despoblada. Petites localitats, Vila-Vela, Calçoene, Amapá són rera de la franja forestal costanera, a una distància de 20 i més quilòmetres del mar.

«... de modo que convinimos en volver a los navíos e ir a probar tierra en otra parte:...» Segons aquesta cita, Vespucci i els seus acorden abandonar el sector per mirar de desembarcar allí on les característiques de la costa ho permetin.

«... y vimos en este mar una cosa maravillosa, y fue que 15 leguas antes de que llegásemos a tierra, encontramos el agua dulce como de río, y sacamos de ella y llenamos todos los barriles vacíos que teníamos.» Les 15 llegües, aplicant els metres per llegua d'abans, equivalen a 70,9 km. Sols el riu Amazones, en tot el món, és capaç de mantenir dolç el mar a tal distància de la costa. L'Amazones no mescla les seves aigües amb les del mar fins 100 km mar endins. En sortir les aigües de l'Amazones a l'oceà i a unes desenes de quilòmetres mar endins, són emmenades cap al nord-oest pel Corrent Equatorial del Sud.

«Cuando estuvimos en los navíos, levamos anclas, y nos hicimos a la vela, poniendo proa hacía el mediodía...» És a dir, s'adreçaren cap el sud. Cosa del tot factible, ja que la costa brasilera, en aquest sector, presenta una marcada orientació nord-sud.

«Navegamos hacia el mediodía y a lo largo de la costa vimos desembocar de la tierra dos grandísimos ríos, y uno venía del poniente y corría hacia levante y tenía cuatro leguas de anchura, que son dieciséis millas, y el otro corría de mediodía hacia septentrión siendo de tres leguas de ancho; y yo creo que estos dos ríos eran la causa de ser dulce el mar, debido a su grandeza...» Aquests rius només podien ser les Boques de l'Amazones, segons les magnituds que assenyala Vespucci: 22,28 i 16,71 km respectivament, comptant la llegua a 5.572 metres. Una d'aquestes boques respon a la direcció oest-est, talment com la desembocadura del Canal do Sul; o sud-nord, tal com el Canal de Norte.

De la desembocadura més tramuntanenca a la més meridional de les costes mencionades, la distància és d'uns 160 km. Entremig, hi ha diverses illes. L'observació sobre l'origen de l'aigua dolça mar endins, és completament exacta.

«Acordamos entrar en uno de estos ríos y navegar por él hasta encontrar ocasión de saltar a tierra o población de gente; y... nos metimos por el río, y a fuerza de remos navegamos por él, en casi dos días, obra de dieciocho leguas tentando la tierra en muchas partes, y continuamente la encontramos que seguía siendo tierra baja y tan espesa de árboles que apenas un pájaro podía volar por ella...» Vespucci penetra per «uno de estos ríos», un braç o canal de la desembocadura de l'Amazones, i una distància de 100 km. No podia trobar altra mena de paisatge geogràfic que el que descriu.

«... y así navegando por el río, vimos señales ciertísimas de que el interior de la tierra estaba habitado... y por el río vimos a mucha gente pescar y de diversos aspectos.» Havia de tractar-se d'indígenes arawaks, de cusaris (segons sembla d'origen carib) i d'altres grups. Aquesta diversitat explica l'expressió de Vespucci: «... de diversos aspectos...»

«... y porque las carabelas habían quedado en lugar peligroso, cuando el viento saltase de travesía, acordamos al cabo de dos días volvernos a las carabelas, y así lo hicimos.» Travessia: Posar-se el vent en direcció perpendicular a la costa,

cosa que no permet a una nau de vela separar-se d'un risc o sortir a mar oberta sense navegar de borina.

«Y una vez que hubimos llegado a los navíos, levamos anclas haciéndonos a la vela, teniendo continuamente la proa hacia el mediodía; y navegando en este rumbo, y estando en el mar al pie de cuarenta leguas, encontramos una corriente marina, que corría del siroco al maestral, que era tan grande y corría con tanta furia, que nos causó gran pavor, y corrimos grandísimo peligro.» Avancen, Vespucci i els seus, cap el sud, endinsant-se en el mar 40 llegües; comptant la llegua a 5.572 m, són 222,9 km. S'havien ficat en ple Corrent Equatorial del Sud. Vespucci fou el primer a observar aquest corrent i a descriure'l. La velocitat d'aquest corrent marítim pot atènyer dos nusos; és a dir dues milles per hora (3,7 km per hora). Si el vent no era molt propici, la possibilitat d'avançar era nul·la. La direcció «del siroco al maestral» equival a la sud-est a nord-oest.

«... de manera que, como nos tomaba de proa, no podíamos adelantar camino alguno, aunque tuviéramos viento fresco, de modo que, visto el poco camino que hacíamos y el peligro en que estábamos, acordamos volver proa hacia el maestral y navegar hacia la parte del septentrión.» Els pilots posaren les naus de popa al corrent i deixant-les dur pel corrent que avança cap al nord-oest, prengueren el rumb nord.

Quan Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés presenta el relat del recorregut que Francisco de Orellana féu al riu Amazones, des de les terres de Quito fins a la seva desembocadura a l'Atlàntic, diu:

«Pero todos afirman que en la bocas todas (del río Marañón o Amazonas) hasta la costa firma al Oriente e Poniente, lo que queda enmedio se puede decir que es el río, é son quarenta leguas ó más de boca é agua dulce, y esta entra rompiendo la salada; é apartadas de la costa más de otras veynte é cinco leguas se coge agua dulce de la que sale del dicho río.»¹⁵

Encara podrien quedar dubtes de si en realitat, Amerigo Vespucci i els altres navegants que anaven amb ell, arribaren a les Boques de l'Amazones. Diversos autors que no analitzaren suficientment el viatge que descriu Vespucci, han dit que arribaren a les boques de l'Esequibo o de l'Orinoco. Roberto Levillier, al seu estudi preliminar del llibre *Américo Vespucio. El Nuevo Mundo, cartas relativas a sus viajes y descubrimientos* (Buenos Aires 1951), nega que Vespucci arribés a l'Amazones i sí a l'«actual Mirim.»¹⁶ Suposem que Levillier es refereix al Mearín, que vessa les seves aigües a l'Atlàntic, uns 480 km a l'est de la desembocadura del Pará.

Vespucci, amb altres navegants del seu temps, assenyalaven amb palesa exactitud la latitud i amb evidents errors les longituds. La latitud podien precisar-la amb un mínim d'error en base al Sol o a l'estrella Polar. Pel que fa a la longitud, els càlculs eren mancats d'una base ferma. Ni Colom ni els altres navegants encertaven, ni que fos aproximadament, en mirar d'establir els graus de longitud; però s'apropaven molt a la realitat en fixar els graus de latitud.

15. Fernández de Oviedo y Valdés, tom XIII, pp. 115-116.

16. *Américo Vespucio*, p. 28.

Vespucci, que coneixia bé la cosmografia del seu temps, precisa, amb evident exactitud, les latituds. Vegem-ne exemples:

	Latitud segons Vespucci	Latitud real
Cadix	35 graus i mig	36° 30'
Costa sud de Trinidad	10 graus de la línia equinoccial	10° 20'
Tròpic de Càncer	23 graus	23° 27'
Tròpic de Capricorn	23° 51'	23° 27'
Lisboa	39° 30'	38° 40'
Gran Canària	27° 30'	28° 00'

No hi ha cap raó acceptable per negar l'afirmació de Vespucci d'haver creuat la línia equinoccial. Al seu relat proporciona prou detalls per acceptar-ho de forma concloent. La quasi exactitud en determinar les latituds, constitueix la millor prova que creuà en 5 o 6° al sud la línia equatorial.

Complementen i serveixen de prova del que fins aquí s'ha dit, els següents textos d'Amerigo Vespucci:

«Y tanto navegamos por la zona tórrida hacia la parte del austro, que nos encontramos bajo la línea equinoccial, y teniendo un polo y el otro al final de nuestro horizonte; y la pasamos por seis grados perdiendo totalmente la estrella tramontana; que apenas se nos mostraban las estrellas de la Osa Menor, o por mejor decir, las guardias que giran alrededor del Firmamento: y deseoso de ser yo el autor que señalara la estrella del Firmamento del otro polo, perdí muchas veces el sueño de noche en contemplar el movimiento de las estrellas del otro polo, para señalar cuantas de ellas tuviesen menor órbita y se hallasen más cerca del Firmamento, y no pude con tantas malas noches que pasé, y con cuantos instrumentos usé, que fueron el cuadrante y el astrolabio. No advertí estrella, que tuviese menos de diez grados de movimiento sobre su órbita, de modo que no quedé satisfecho conmigo mismo de nombrar ninguna que señalase el polo sur a causa del gran círculo que hacían alrededor del Firmamento: y mientras que en esto andaba, me acordé de un dicho de nuestro poeta Dante, del cual hace mención en el primer capítulo del Purgatorio, cuando finge salir de este hemisferio, y encontrarse en el otro, y queriendo describir el polo Antártico dice:

*Io mi volsi a man destra, e posi mente
All'altro polo, e vidi quattro stelle
Non viste mai, fuor che alla prima gente:
Goder pareva il Ciel di lor fiammelle
¡O settentrional vedovo sito
Poichè privato sei di mirar quelle!*

Y a la derecha vuelto, alcé la mente
 al otro Polo, y vide cuatro estrellas
 que sólo vió la primitiva gente:
 Qué alegre el cielo de sus chispas bellas
 Oh viudo Septentrión que estás privado
 eternamente de la vista de ellas!
 (traducció al castellà del comte de Chester)

I segueix Vespucci:

«Que según a mí me parece, que el poeta en estos versos quiere describir por las cuatro estrellas el polo del otro Firmamento, y no dudo hasta ahora que aquello que dice no sea verdad: porque yo observé cuatro estrellas formando como una almendra, que tenía poco movimiento, y si Dios me da vida y salud, espero volver pronto a aquel hemisferio, y no regresar sin señalar el polo.»¹⁷ Les quatre estrelles a què es refereix Amerigo Vespucci són les conegudes amb el nom de Creu del Sud.

Després agrega:

«Digo en conclusión, que navegamos tanto hacia la parte del mediodía que nos alejamos por el rumbo de la latitud de Cádiz 60 grados y medio, [un error: havia de ser 41° 30'] porque sobre la ciudad de Cádiz alza el polo 35 grados y medio, nosotros nos encontramos que hablamos pasado de la línea equinoccial 6 grados: esto basta en cuanto la latitud. Habéis de advertir que esta navegación fué en los meses de julio, Agosto y Septiembre, que como sabéis el Sol reina más continuamente en este nuestro hemisferio y recorre un arco mayor durante el día, y menor el de la noche: y mientras nos hallábamos en la línea equinoccial, o aproximadamente a 4 o 6 grados de ella, que fué durante los meses de julio y Agosto, la diferencia del día sobre la noche no se notaba, y casi el día era igual a la noche, y era muy poca la diferencia.»¹⁸

L'illa de Trinidad i el golf de Paria

Abans que Hojeda, de la Cosa i Vespucci, l'almirall Cristòfor Colom descobrí l'illa de Trinidad, va navegar pel golf de Paria i arribà a terra ferma. També és veritat que l'almirall no va pensar que les terres que envolten el golf de Paria pel sud, oest i nord, fossin un continent.

A la seva carta de 1500, Vespucci s'expressa en els següents termes:

«Digo que después que dirigimos nuestra navegación hacia el septentrión, la primera tierra que encontramos habitada fue una isla, que distaba 10 grados de la línea equinoccial, y cuando estuvimos cerca de ella, vimos mucha gente en la orilla del mar, que nos estaba mirando como cosa de maravilla, y

17. *Id.*, p. 103.

18. *Id.*, p. 105.

surgimos junto a la tierra obra de una milla, y equipamos los botes, y fuimos a tierra 22 hombres bien armados.»¹⁹

La latitud que Vespucci indica per a la costa de l'illa de Trinidad és la que correspon, amb poc minuts de diferència, a la costa sud de l'illa.

Després del primer contacte amb els naturals, Vespucci i els seus companys tornen a embarcar-se per navegar «a lo largo de la costa de esta isla...», amb la qual cosa se sobreentén que el primer desembarcament el realitzaren en un punt oriental d'aquesta illa, possiblement a la badia que forma la Punta Galeota.

Continua Vespucci el seu relat i exposa detalls del seu contacte amb els indígenes i del seu segon desembarcament a la costa sud de l'illa, així com de la seva entrada al golf de Paria, en els següents termes:

«... nos llevaron los indígenas a una población suya, que se hallaba como dos leguas tierra adentro, y nos dieron de almorzar y cualquier cosa que se les pedía... y después de haber estado con ellos un día entero, volvimos a los navíos quedando amigos con ellos. Navegamos a lo largo de la costa de esta isla y vimos otra gran población a la orilla del mar; fuimos a tierra con el batel y encontramos que nos estaban esperando, y todos cargados con alimentos: y nos dieron de almorzar muy bien de acuerdo con sus vituallas: y viendo tan buena gente, y tratarnos tan bien, no abusamos de nada de lo de ellos, y nos hicimos a la vela y fuimos a meternos en un golfo, que se llamó el golfo de Parias, y fuimos a surgir frente a un grandísimo río, que es la causa de ser dulce el agua de este golfo; y vimos una gran población que se hallaba cerca del mar... fuimos a tierra con los botes, y nos recibieron con gran amor, llevándonos a sus casas, donde tenían muy bien aparejadas cosas de comer.»²⁰

D'acord amb el que fins aquí s'ha expressat, Vespucci i els seus companys entraren al golf de Paria per la Boca de Sierpes o Serpientes i arribaren davant la desembocadura d'un «grandísimo río.» S'ha dit que aquest riu podia ser el San Juan, que en alguns mapes antics apareix amb el nom del seu afluent el Guarapiche. Però segons la via que seguien, havien de trobar-se amb la desembocadura del Caño Mánamo, per on corrien gran part de les aigües de l'Orinoco i d'altres correntes que afluïen al Mánamo, provinents dels Llanos de Monagas: Uracoa, Morichal Largo, Guanipa i d'altres. El cabal del Caño Mánamo en desembocar al golf de Paria, era el d'un «grandísimo río»; avui aquest cabal és molt més reduït, a causa de la construcció del gran dic-carretera que talla el Caño Mánamo prop de Tucupita (Territori Federal Delta Amacuro; Veneçuela).

El riu San Juan aplega les aigües d'una conca relativament reduïda i l'amplària del seu estuari es deu a l'acció de les mareas que es produeixen al golf de Paria. La desembocadura del Caño Mánamo ateny una amplada de 15 km i la del riu San Juan uns 5 km.

Segons el text vespuccià, els expedicionaris trobaren dolces les aigües del golf. Les aigües del golf no són dolces, ja que si bé diversos rius, a part dels citats, li

19. *Íd.*, p. 105.

20. *Íd.*, p. 111.

aporten grans masses d'aigua, el ramal del Corrent Equatorial del Sud que entra al golf per la Boca de Sierpes, li aporta grans masses d'aigua salada. S'ha de tenir en compte que Vespucci i la seva gent navegaren per les costes sud i oriental del golf, on dominen les aigües fluvials sobre les marines, cosa que féu que es pogués dir que les aigües eren dolces. Les aigües de ponent del golf, les compreses en el gran arc que forma l'illa de Trinidad en la seva façana oriental, es mantenen salades.

Durant l'època plujosa, que abasta el seu auge a l'agost, la salinitat va de 5 davant la desembocadura de Caño Mánamo a 25 davant Trinidad. A l'època de sequera, és respectivament de 30 i 35.

D'acord amb l'itinerari del seu viatge, Vespucci i els seus companys degueren penetrar al golf de Paria els mesos de pluja, quan l'Orinoco duu més cabal d'aigua.

Els navegants van veure «... una gran població que se hallaba cerca del mar...» i anaren «... a tierra con los botes...» En tota la costa sud i oriental del golf de Paria només existeixen com a terres lleugerament elevades sobre el nivell del mar i per consegüent no pantanoses, les ocupades per les localitats de Pedernales i Capure; una davant de l'altra i al nord del delta de l'Orinoco. Pedernales (o millor, el lloc que ocupa) era encara una illa en temps de l'expedició de Vespucci; una illa que aviat s'uní al litoral deltaic per efecte de l'acumulació dels materials aportats per diversos *caños* de l'Orinoco. Els espanyols començaren anomenant-la illa del Cáliz; mentre que els indígenes li donaven el nom de Parataure.

A continuació, Vespucci es limita a dir:

«Salimos de este Golfo, y fuimos a lo largo de la tierra y siempre veíamos muchísima gente... Después de haber navegado al pie de 400 leguas continuamente por la costa, llegamos a la conclusión que ésta era tierra firme, como yo digo, y los confines de Asia por la parte de oriente, y el principio por la parte de occidente...»²¹

Vespucci tenia raó de dir que era terra ferma; però s'equivocava en donar-li el nom d'Àsia.

L'illa dels Gigantes o Curaçao

S'ha titllat Amerigo Vespucci de forjador de fantasies, entre les quals destaca la referent als gegants de l'actual illa de Curaçao.

Escriu Vespucci:

«Y navegando así llegamos a una isla, que se hallaba distante de la tierra firme 15 leguas, y como al llegar no vimos gente y pareciéndonos la isla de buena disposición, acordamos ir a explorarla, y bajamos a tierra 11 hombres; y encontramos un camino y nos pusimos a andar por él dos leguas y media tierra aden-

21. *Id.*, p. 115.

tro, y hallamos una población obra de 12 casas, en donde no encontramos más que siete mujeres de tan gran estatura que no había ninguna de ellas que no fuese más alta que yo un palmo y medio...»²²

I després afegeix:

«... y nosotros, viendo a mujeres tan grandes, convinimos en raptar dos de ellas, que eran jóvenes de quince años, para hacer un regalo a estos Reyes, pues sin duda eran criaturas que excedían la estatura de los hombres comunes: y mientras estábamos en esto, llegaron 36 hombres y entraron en la casa donde encontrábamos bebiendo y eran de estatura tan elevada que cada uno de ellos era de rodillas más alto que yo, de pie. En conclusión eran de estatura de gigantes, según el tamaño y proporción del cuerpo, que correspondía con su altura...»²³

La por de Vespucci i la seva gent es fa evident quan diu: «... nos turbaron tanto que mejor hubiéramos querido estar en las naves que encontrarnos con tal gente.»²⁴

La primera descripció de l'illa de Curaçao és la que ens dona la *Relación de las provincias y naciones de los indios arwacos*, sense data, però que es considera de 1570. Es presenta l'illa en els següents termes:

«La Isla de Curaçao tiene catorce leguas de largo, y es toda sabana y parte de ganados, no tiene de donde salgan ríos, ni hay en ella metal alguno, está poblada de indios caquetíos; habrá ciento cincuenta casados, habían sido sacados della al tiempo que eran esclavos más de diez mil ánimas. Tiene esta Isla dos puertos que no los hay mejores en las Indias, muy buenos y seguros aunque sirven a los franceses, y en el puerto de Santa Bárbara es donde más continuaban los franceses..., por la parte Norte de esta Isla no se puede desembarcar por ser la costa muy brava y las peñas muy tajudas y altas...»²⁵

Aquesta descripció reflecteix la veritat pel que fa a la geografia física insular. La màxima longitud de l'illa és de 66,4 km. L'afirmació que «... es todo sabana» s'ha d'entendre com que no existien formacions forestals. L'anotació que es refereix a «parte de ganados,» indica que en alguna fondalada hi podia haver pastures per al manteniment d'alguns caps, segurament sols caprins. La falta absoluta de corrents fluvials, a causa de l'escassa precipitació aquosa (uns 350 mm de mitjana anual) avala l'afirmació que l'illa no tenia «tierra de donde salgan ríos.» Els ports naturals de l'illa són a la costa sud; un d'aquests ports s'ha convertit en el modern port de Willemstad.

L'afirmació que s'havien tret en qualitat d'esclaus més de 10.000 ànimes, és sens dubte molt exagerada, ja que que resulta difícil acceptar que hi hagués tal població en una illa tan mancada d'aigua.

Gonzalo Fernández de Oviedo y Valdés ens diu que Cristòfor Colom en el seu tercer viatge, el 1498, descobrí l'illa de Curaçao:

22. *Íd.*, p. 115.

23. *Íd.*, p. 115.

24. *Íd.*, p. 115.

25. *Arellano Moreno*, p. 49.

«Y más adelante [Cristòfor Colom] descubrió otras islas que se llaman los Roques, y la isla de la Orchilla, que se dice Yaruma, donde hay mucha cantidad della, según fama. Esta isla está doce leguas de otra que también descubrió el Almirante mas al hueste, que se llama Coraçao.»²⁶

Però a través de la descripció dels viatges de Colom del seu fill Fernando, s'obté en conclusió que l'almirall no arribà a Curaçao, ja que sortint del golf de Paria passà prop de les illes que denominà las Guardias i los Testigos per seguir rumb a l'Espanyola. Diu Fernando Colón:

«Volviendo a su viaje digo que siguió su camino por seis islas, que llamó las Guardias y otras tres que estaban más al Norte y llamó los Testigos; y aunque todavía se descubría mucha tierra al Poniente de la misma costa de Paria, dice el Almirante que nunca podría dar puntual cuenta que deseaba de tales particularidades, porque del continuo velar, tenía los ojos vueltos sangres y se veía precisado a anotar la mayor parte de las cosas por relación de los Pilotos y marineros que andaban con él.»²⁷

Des de los Testigos «... navegaron casi todo aquel viaje al Norueste, hasta que el lunes, a 20 de agosto, dió el Almirante entre la Beata y la Española.»²⁸

Correspon a l'expedició d'Hojeda, de la Cosa i Vespucci el descobriment de Curaçao, a la qual anomenaren illa dels Gigantes.

En alguna ocasió, Amerigo Vespucci es refereix a l'aspecte físic dels indígenes amb qui es posà en relació en el seu viatge. Diu d'ells que «son gente de gentil disposición y de buena estatura,»²⁹ quan es refereix als de l'illa de Trinidad. Però, en general, no fa esment específic de l'alçada dels indígenes, cosa que fa pensar que no els veia d'estatura petita, ni gran.

Quina podia ser l'estatura dels diversos grups d'indígenes amb els quals Vespucci i els seus companys hagueren de posar-se en contacte, segons els investigadors de la nostra època?

A l'estudi de Morris Steggerda que duu el títol *The Living South American Indians. Anthropometry of South American Indians*,³⁰ es donen les següents mesures en centímetres de l'alçada mitjana dels indis arawaks, caribs i guajiros.

grups	homes		dones	
	nombre d'efectius	alçada mitjana	nombre d'efectius	alçada mitjana
arawacs	16	155,0 cm	9	147,0 cm
caribs	104	156,8 cm	99	145,8 cm
guajiros	24	150,9 cm	11	145,8 cm

26. Fernández de Oviedo y Valdés, tom I, p. 129.

27. Fernando Colón, p. 208.

28. *Íd.*, p. 208.

29. Américo Vespuccio, p. 109.

30. Julian H. Steward, vol. 6, pp. 57-69.

La gran majoria dels grups indígenes de l'Amèrica iberoamericana són de baixa estatura mitjana. Sols els ones de la Terra del Foc presenten una altura promig considerable segons l'estudi assenyalat. Per a un conjunt de 85 homes, es trobà en els ones una alçada mitjana de 174,3 cm; i en un conjunt de 109 dones, 159,3 cm.

Amerigo Vespucci i la seva gent no trobaven, en general, que els indígenes fossin de baixa estatura, perquè ells també ho eren. Martín Fernández de Navarrete, copiant de Fray Bartolomé de las Casas, diu que Alonso de Hojeda «era pequeño de cuerpo, pero muy bien proporcionado y muy bien dispuesto... Todas las perfecciones que un hombre podía tener corporales, parecía que se habían juntado en él, sino ser pequeño.»³¹

És a dir, que Hojeda era més petit que els seus companys, els quals no veien petits els indígenes.

Si en un museu d'armes del segle XVI s'observen les antigues armadures dels cavallers, sorprèn veure que aquestes armadures no podrien ser utilitzades per la gran majoria d'homes que les admiren, a causa de la seva petitesa. Trobar una armadura d'aquells temps per a un home de 170 cm d'estatura, resulta molt difícil.

És molt probable i, en tot cas, improcedent de negar, que a l'illa de Curaçao podia haver algun grup tribal indígena o simplement una organització familiar, els integrants de la qual fossin d'una estatura que, sense ser excepcional, resultés notòriament superior a la dels indígenes amb qui anteriorment s'havien posat en relació els viatgers i a la d'ells mateixos. Indígenes d'una altura semblant a la dels ones (174 cm) havia d'impressionar gent indígena o europea, que no passaven dels 160 cm (el 1935 l'altura promig dels homes de la majoria de les províncies espanyoles era de 162 cm). Si entre el grup de Curaçao havia algun que assolís els 180 cm, s'explica la por de Vespucci i els seus companys; i la por, cosa molt humana, acostuma a dur a l'exageració.³²

La Guajira o Coquibacoa

En el viatge que fan Hojeda, de la Cosa i Vespucci no penetren en el llac de Maracaibo, ja que si ho haguessin fet, no haurien qualificat Coquibacoa (península de la Guajira) d'illa.

31. *Fernández de Navarrete*, tom III, p. 176.

32. Escrit aquest treball i lliurat per a la seva publicació al *Boletín Histórico* de la Fundación Boulton, va arribar a les nostres mans, per cortesia del Prof. Manuel Pérez Vila, el fullletó *Opgravingen te malmok op Aruba, de Kwestie «Gigan»* del Dr. Chris Engels. El doctor Engels, hi dóna compte de la troballa d'unes restes humanes a l'illa d'Aruba, que corresponen a éssers humans d'una altura superior a la normal. L'autor assenyalava que no s'ha pogut fixar encara l'època de la seva existència.

A *El Nacional* de Caracas del 24 de març de 1971 i sota el títol d'*Esqueletos de indios de tamaño descomunal descubiertos en Aruba* va aparèixer un interessant reportatge de Micael Salazar Léidenz fet al doctor Chris Engels a Willemstad (Curaçao). Segons aquest reportatge, les restes trobades a Aruba són d'éssers humans d'una altura superior als dos metres. S'estava a l'espera que el Prof. José Mª Cruixent ampliés les excavacions amb la finalitat de mirar de trobar altres restes i poder-ne fixar l'antiguitat. El doctor Engels diu: «Llama la atención saber que entre los hombres que vinieron de Europa prevalectía una estatura relativamente pequeña en los tiempos de la Conquista. Solamente podían diferir los alemanes y, sin embargo, también es sabido que fueron muy pocos los de esta raza que vinieron a América.»

Procedents de l'illa dels Gigantes, Vespucci i els seus es dirigiren cap a occident i divisaren «... otra isla vecina de aquella a diez leguas, y encontramos una grandísima población que tenía sus casas en el mar como Venecia, con mucho arte...»³³ A la *Lettera* Vespuccio diu 15 llegües i s'expressa en els següents termes: «Acordamos partir e ir más adelante costeando de continuo tierra, en la cual hicimos muchas escalas y tuvimos trato con mucha gente, y al fin de varios días, fuimos a dar a un puerto donde tuvimos grandísimo peligro, pero plugo al Espíritu Santo salvarnos, y fue de esta manera. Bajamos a tierra en un puerto donde encontramos una población edificada sobre el agua como Venecia; eran cerca de 44 casas grandes, en forma de cabañas, asentadas sobre palos muy gruesos y teniendo sus puertas o entradas de las casas a modo de puentes levadizos se tendían de casa en casa.»³⁴

La distància de Curaçao, o illa dels Gigantes, fins a la península de la Guajira (illa de Coquibacoa) és notòriament més gran de 10 i de 15 llegües; tot i que s'emprí la llegua de 15 en grau, la longitud de la qual és de 7.407 m; és a dir, 74,07 km i 111,1 km, respectivament. La distància en quilòmetres de l'extrem més occidental de Curaçao a l'extrem més oriental de la península de la Guajira és de 215 km. Però s'ha de tenir en compte que les naus de Vespucci, Hojeda i de la Cosa rebien la considerable ajuda del corrent marítim que recorre d'est a oest la costa de Veneçuela, la velocitat del qual pot assolir fins 5 nusos. A més, els ventos alisis del nord-est, molt constants, afavorien considerablement la navegació. Tot plegat pogué donar lloc a que Vespucci estimés la distància recorreguda com a notablement menor a la real. En el seu recorregut, hagué de passar entre el cap San Román de la península de Paraguaná i l'illa d'Aruba. És més, hagué de divisar tant l'un com l'altra, car la distància que separa totes dues formacions, la peninsular i la insular, és de només 28 km. En aquestes aigües, l'horitzó acostuma a aparèixer aclarit i les pluges són escasses.

El port que Vespucci indica havia de ser l'anomenada Laguna de Cocinetas; en realitat, una petita badia de boca molt tancada, limitada al nord per una punta on avui hi ha el caseriu de Castilletes (Veneçuela).

Diu Vespucci a la *Lettera* que després de sortir d'aquest port navegaren «...a lo largo de la costa, hasta que vimos otras gentes, distantes de las anteriores unas 80 leguas.»³⁵ Si Vespucci i els seus haguessin seguit la costa rumb al sud, haurien entrat en el Lago de Maracaibo, per a la qual cosa haurien hagut de navegar contra el corrent de les aigües del llac que fan cap al golf de Veneçuela. Haurien topat amb la barra i haurien notat que a l'interior del llac les aigües eren dolces, ja que diversos i cabalosos rius li tributen llurs cabals. La distància de 80 llegües és de tal magnitud que haurien arribat al sud del llac. Des de Castilletes al sud del Lago de Maracaibo hi ha, costejant, 350 km. En trobar-se al sud del llac, haurien hagut de tornar per sortir a mar oberta i aleshores el recorregut hauria estat molt més llarg de 80 llegües. Vespucci i la seva gent, en sortir del port de «Venècia», emprengueren de nou la via voltant la penín-

33. *Américo Vespuccio*, p. 117.

34. *Id.*, p. 219.

35. *Id.*, p. 221.

sula de la Guajira, que havien pres per una illa; i això a causa, precisament, de no haver penetrat al llac.

A la *Lettera*, on es refereix a un segon viatge, Vespucci fa la descripció d'un important grup indígena que, pels detalls que expressa, havia de tractar-se de guajiros. Vet aquí el text:

«... y navegando divisamos una isla en el mar que distaba de tierra 15 leguas, y acordamos ir a ver si estaba poblada. Encontramos en ella la gente más bestial y la más fea que vimos jamás, y era de esta manera. Eran muy feos de gesto y cara; todos tenían los carrillos llenos por dentro de una yerba verde que la rumiaban continuamente como bestias, que apenas podían hablar, y cada uno llevaba al cuello dos calabazas secas, y una estaba llena de aquella hierba que tenían en la boca, y la otra de una harina blanca que parecía yeso en polvo, y de cuando en cuando con un palillo que tenían, mojándolo con la boca, lo metían en la harina y después lo metían en la boca, con dos extremos en cada una de las mejillas, enharinando la yerba que tenían en la boca, y esto lo hacían muy a menudo; y maravillados de tal cosa no podíamos entender el secreto, ni con que fin lo hacían así.

Cuando esta gente nos vió, vinieron hacia nosotros tan familiarmente como si hubiésemos tenido amistad con ellos; anduvimos hablando con ellos por la playa, y deseosos de beber agua fresca, nos hicieron seña de que no la tenían y nos ofrecieron de su yerba y de su harina, de modo que dedujimos que esta isla era pobre de agua, y que por defenderse de la sed tenían aquella hierba en la boca y la harina por la misma razón. Anduvimos por la isla un día y medio sin que jamás encontrásemos agua alguna, y vimos que el agua que bebían era el rocío que cala de noche sobre ciertas hojas que parecían orejas de asno; pero ellos no tenlan hojas de éstas en muchos lugares. No tenían ninguna clase de viandas ni raíces como en tierra firme; su alimento era pescados que sacaban del mar, y de éstos tenían gran abundancia, y eran grandísimos pescadores; y nos presentaron muchas tortugas y muchos pescados grandes muy buenos. Sus mujeres no acostumbran tener la yerba en la boca como los hombres, pero todas llevan una calabaza con agua, y de ella beben. No tenían poblaciones de casas ni de cabañas, sino que habitaban debajo de enramadas que los defendían del sol y no del agua, pero creo que pocas veces llovía en aquella isla. Cuando están pescando en el mar, todos tienen una hoja muy grande y de tal anchura que debajo de ellas estaban a la sombra, y la fijaban en tierra; y según iba dando vueltas el sol, así giraban la hoja, y de esta manera se defendían del sol. La isla tiene muchos animales de distintas clases que beben agua de los pantanos.»³⁶

Si es compara el text transcrit amb el que reproduïm a continuació del Pare Antonio Julián, contingut al seu llibre *La Perla de la América de Santa Marta* (Madrid, 1787), es podrà observar la gran similitud entre ambdós textos, escrits amb una diferència de 287 anys. Llarg període durant el qual el poble guajiro mantingué, sense més variacions, els seus costums.

36. *Id.*, pp. 240-242.

«Esta es la yerba llamada Hayo, celebrada en la Provincia de Santa Marta, y en todo el Nuevo Reyno; y en el Potosí, y Reyno del Perú, llamada Coca. Antes de decir sus virtudes quiero referir el uso que de ella hacen los Indios Guajiros. Estos son ya los únicos que en todo el Nuevo Reyno usan de esta yerba. El modo es curioso, y ciertamente me causó al verlo, no menor admiración que risa. Diré lo que vi, y de ahí se podrá conocer la general costumbre de toda la nación. Hallándome en el río de la Hacha, compareció en frente de nuestra casa una tropa de Guajiros que venían a ver al Señor Obispo que allí estaba de visita. Parte de ellos eran Christianos de la reducción de los Padres Capuchinos; parte bárbaros y gentiles, tan al descubierto, que preguntando yo a uno si quería hacerse Christiano, me respondió con gran ceño, y profunda voz un no redondo. Salí, pues, á ver aquella tropa de Indios, y me encontré con unos mozos altos, robustos, y bien formados, bien encarados, y de un color trigueño, y más blanco de el que suelen tener los demás Indios del Reyno. Llevaban terciada sobre el hombro derecho una manta de algodón bien texida de sus mismas manos, (porque florecen mucho en estas labores) que les cubría la mayor parte del cuerpo, y pendiente del cuello una mochila, o alforjita, que les caía debaxo del brazo izquierdo; y a la cintura, como los devotos peregrinos, trahían un calabacito con un palito redondo y sutil metido dentro, y salía por la boquita. Dentro de la alforjita trahían las hojas del Hayo verdes y frescas, y dentro del calabacito cal finísima, que ellos mismos hacen de las conchitas del mar, tan blanca y bien amasada, que parece almidón, o manjar blanco. Estaba yo gustoso conversando con ellos, y veía que de tanto en tanto, ya el uno, ya el otro, metían mano á la mochila, sacaban un puñado de yerba, se la iban tragando. Acabada la dosis echaban entonces la mano al palito que salía por la boquita del calabazo, que en su legua llaman *Popóro*, revolvían un poquito aquella masa de cal, y sacaban un poco de ella en la punta del palito, y luego con gran proligidad se iban untando los labios, quitando con aquel pincel lo verde que les había quedado del sumo del Hayo, y dexándolos pintados de blanco.»³⁷

Pel que fa al *hayo*, l'insigne botànic Henri Pittier, al seu llibre *Plantas usuales de Venezuela* (Caracas, 1926), diu això:

«*Hayo Eritroxiláceas*. Nombre común a nuestras varias especies del género *Erythroxylum*, de los cuales no menos de quince se han catalogado hasta el presente... Ninguno de nuestros *Erythroxila* tienen valor cultural como productor de la *cocaína*, la que se obtiene exclusivamente del *E. Coca* Lam; todos son arbustos y de poca o ninguna importancia económica.»

Les cases sobre estaqués i amb ponts llevadissos que ressenya Vespucci, indiquen una mena de construcció favorable a la defensa en cas d'atac per part de gent vinguda per aigua o per gent que viu en terra. Aquest poblament que recorda a Vespucci la ciutat de Venècia —no oblidem la seva procedència itàlica— havia d'estar habitat per indis cocinas —el nom de Laguna de Cocinetas cons-

37. Antonio Julián, pp. 25-26.

titueix, sinó una evidència, sí un bon indici—, que a través de la història havien tingut com a enemics seus els guajiros —guajiros i cocinas integren ètnicament un poble únic— i que igual com aquests últims tenien el seu hàbitat a la Guajira, però circumscrits a la seva costa oriental.

Encara el 1501 es considerava la península de la Guajira como una illa. La següent reial cèdula així ho demostra:

«D. Fernando e Doña Isabel &c. —A vos los vecinos é moradores que sois o fuéredes de aquí adelante de la isla de Caquivacoa, ques de las islas que por nuestro mandado se han descubierto en la parte del mar Océano, é á otras cualesquier personas que estan é estovieren en la dicha isla, salud é gracia: sepades que Nos entendiendo ser así complidero á nuestro servicio, é ejecución de la nuestra justicia, é á la paz é sosiego desa dicha isla é su tierra é juredicción, nuestra merced voluntad es que Alonso de Hojeda sea nuestro Gobernador desa isla é su tierra é juredicción por el tiempo que nuestra merced é voluntad fuere (...) Granada, 10 de junio de 1501.»³⁸

Las Bahames o Lucayas

Amerigo Vespucci i els seus companys arribaren, procedents de terra ferma, a l'Espanyola. Prudentement, Vespucci es limita a parlar, pel que fa a la seva estada a l'illa, dels problemes dels seus vaixells i de la marineria, evitant fer menció expressa dels problemes que se suscitaren mentre romangué a l'illa. És de suposar que Vespucci no volia que constés la seva posició en la successió dels seriosos incidents que s'esdevingueren, especialment entre Hojeda, Roldán i Colom, durant els mesos que el primer, de la Cosa i el propi Vespucci romangueren a l'illa.

Vet aquí el que ens diu Vespucci:

«Después de haber navegado por esta tierra 700 leguas o más, sin contar infinitas islas que hemos visto, estando los navíos muy gastados y que hacían mucha agua que apenas podíamos achicarla con dos bombas, y la gente muy fatigada, y trabajada, y faltándonos las provisiones como nos hallábamos según el punto de los pilotos, cerca de una isla que se llama La Española, que es aquella que descubrió el Almirante Colón hace seis años, a 120 leguas, resolvimos ir a ella, porque desde esta isla hasta Castilla hay 1.300 leguas de golfo sin ninguna tierra; y en siete días estuvimos en ella, donde nos quedamos obra de dos meses, y reparamos los navíos y nos abastecimos; y resorvimos dirigirnos hacia el norte, donde encontramos muchísima gente, y descubrimos más de 1.000 islas, la mayor parte habitadas... Esta última parte que descubrimos fue muy peligrosa para nuestra navegación debido a los bajíos y mar bajo que encontramos en ella, que muchas veces corrimos el riesgo de naufragar, Navegamos por este mar 200 leguas, derecho al septentrión, y como ya la gente estaba can-

38. *Fernández de Navarrete*, tom III, p. 103.

sada y fatigada, por haber estado en el mar cerca de un año, comiendo seis onzas de pan por día y bebiendo tres medidas pequeñas de agua, y hallándose los navíos en condiciones peligrosas para mantenerse en el mar, reclamó la tripulación diciendo que querían volver a Castilla a sus casas... y tomamos la vuelta de Castilla, y en 67 días atravesamos el golfo y llegamos a las islas Azores, que son del Rey del Portugal y distan de Cádiz 300 leguas, pero por sernos contrarios los vientos, por fuerza tuvimos que ir a las Islas Canarias, y de las Canarias a la Isla de Madera y de Madera a Cádiz, empleando en este viaje trece meses corriendo inmensos peligros, y descubriendo muchísima tierra de Asia, gran número de islas, la mayor parte habitadas; que muchas veces hice con el compás, que hemos navegado al pie de 5.000 leguas. En conclusión, pasamos de la línea equinoccial 6 grados y medio, y luego volvimos hacia la parte de septentrión; tanto que la estrella tramontana se elevaba a 35 grados y medio sobre nuestro horizonte y hacia la parte de occidente navegamos 84 grados lejos del meridiano de la ciudad y puerto de Cádiz.»³⁹

Quan parla de les «infinitas islas» que havien vist devia referir-se al cordó insular paral·lel a la costa de Veneçuela, on si bé les illes no són «infinitas», sí que n'hi ha en nombre considerable, si es compten les illes pròpiament dites i els cayos. D'acord amb el seu rumb, l'expedició de què formava part Vespucci hagué de veure Margarita, Coche, Cubagua, la Tortuga, les illes de la costa de l'Estado Sucre, l'Orchila, els nombrosos cayos i illes que formen los Roques i les illes de Aves, Bonaire, Curaçao i Aruba, així com los Monjes. Si s'aproparen a la costa oriental de l'Estado Falcón, pogueren distinguir els cayos que sorgeixen davant de Chichiriviche.

En set dies cobriren la travessia entre terra ferma —segurament el cap la Vela a la península de la Guajira— i l'Espanyola: total, un recorregut de 600 km. Vespucci diu 120 llegües; cosa que fa 5.000 m per llegua. En aquest cas, Vespucci mesurà bé la distància. El promig del recorregut fou d'uns 85,5 km per dia.

Diu Vespucci que la distància entre l'Espanyola i Castella —entengui's Cadis— és de 1.300 llegües. En quilòmetres resulten 5.600; 6.000 km, si es passa per les Canàries. No anava gaire errat, Vespucci en els seus càlculs.

Però Vespucci i els seus acompanyants no es dirigiren directament a la Península, sinó que prengueren rumb al nord, on diu que descobriren «más de mil islas.» Aquestes illes havien de ser forçosament les Bahames: las Lucayas descobertes per Colom el 12 d'octubre de 1492. Parlar aquí de mil illes no és exageració: són unes 650. El nostre navegant escriu que la navegació entre aquestes illes fou molt perillosa «... debido a los bajíos y mar bajo que encontramos...» Les aigües que envolten les illes i cayos que integren les Bahames són de molt poca profunditat en grans extensions. El Gran Banc de les Bahames conté extensos esculls coral·lins. La navegació, especialment a vela, exigeix molta cura per evitar que les embarcacions es perdin.

39. *Américo Vespuccio*, pp. 117-119.

Navegaren per aquest mar 200 llegües. La xifra també és molt exacta en aquest cas, ja que de sud a nord, les Bahames cobreixen una distància de 1.000 km.

És en aquestes illes on feren presoners 232 indígenes per dur-los com a esclaus a Castella; d'aquests esclaus, només n'arribaren a Cadis 200.

En el viatge de retorn tardaren 67 dies i passaren per les Açores, Canàries i Madeira, abans de fer cap a Cadis. El punt de partida per tornar a Castella el situa Vespucci a 35 graus i mig de latitud nord; és a dir a l'alçada, o un poc més al nord, del cap Hatteras, a la costa oriental d'Amèrica del Nord.

Suposem que no s'apropà en aquest cap, ja que les seves aigües solen ser molt violentes; i inclús els navegants d'avui en dia prefereixen defugir-les navegant més a llevant. Des d'aquest lloc, difícil de precisar amb exactitud, fins a les illes Açores hi ha uns 4.000 km; de les Açores a les Canàries, uns 1.500 km; de les Canàries a l'illa Madeira, uns 500 km i de Madeira a Cadis, uns 1.100 km. En total, 7.100 km de navegació coberts en 67 dies; és a dir, uns 106 km per dia. D'aquests dies haurien de restar-se els que s'entretingueren a les illes Açores, Canàries i Madeira; dies dels quals no sabem el nombre, però sospitem que foren pocs pel desig que els movia de tornar aviat a Castella.

Cronologia del viatge de 1499-1500

L'expedició manada per Alonso de Hojeda i de la qual formaren part Juan de la Cosa i Amerigo Vespucci, salpà del port de Cadis el 18 de maig de 1499, segons Vespucci; el 20 de maig, segons Fray Bartolomé de las Casas. És lògic suposar que Vespucci havia de saber millor el dia de la seva partida que el polèmic historiador.

D'acord amb la distància de Cadis a l'illa Gomera de les Canàries, uns 1.400 km, i acceptant que les naus comptaren amb vents propicis que els permeteren recórrer 100 km diaris, hagueren d'arribar a l'illa Gomera a primers de juny.

La permanència a l'illa de Gomera hagué de ser curta, ja que es limitaren a abastar-se «de todas las cosas necesarias», fonamentalment aigua i llenya. Després de fer llurs «oraciones y plegarias», cosa que no exigeix massa temps, es feren de nou a la mar. En tres dies podien realitzar, sobradament, les diligències materials i les espirituals. Donant com a data probable de la seva partida de la Gomera el 5 de junio, hagueren d'arribar el 29 del mateix mes, després d'haver navegat «24 días con viento fresco», a la costa nord-est del Brasil i d'acord amb el rumb que seguiren: «rumbo del lebeche». Un promig de 179 km per dia. Sens dubte, un alt promig.

En el seu recorregut cap al sud per les costes del Brasil (uns 2.450 km) fins al paral·lel 6° de latitud sud i a una velocitat promig de 100 km diaris i tenint en compte els dos dies durant els quals reconegueren un dels canals o braços de la desembocadura de l'Amazones, hagueren d'esmerçar no menys de 26 dies, és a dir, que arribaren al paral·lel 6° sud als voltants del 26 de juliol. El

propi Vespucci diu que creuaren la línia equinoccial «o aproximadament a 4 o 6 graus de ella» durant els mesos de juliol i agost. El primer creuament havia de ser el juliol, el segon, l'agost. Amb el canvi de rumb vers el nord i parant compte que els afavoria el Corrent Equatorial del Sud, pogueren recórrer els 3.900 km fins l'illa de Trinidad en uns 20 dies; estimant una velocitat mitjana de 200 km diaris i tenint en compte que no s'aturaren enlloc. La data aproximada d'arribada a Trinidad pogué haver estat el 22 d'agost.

A partir d'aquesta data, recorregueren el golf de Paria, sortiren per Boca de Dragos i seguiren un curs paral·lel a la costa veneçolana del Carib, on el corrent marítim amb rumb est-oest i els vents alisis del nord-est, afavorien força la navegació. És després de sortir del golf de Paria que Vespucci declara estar convençut d'haver arribat a terra ferma. Fins a Curaçao, des de la costa meridional de l'illa de Trinidad, hi ha uns 1.150 km, que haurien pogut recórrer en 12 dies; però tenint en compte els descensos a terra —en un port van romandre-hi 20 dies «únicament para que el médico nos curase»—, aquesta travessia pel Carib meridional degué durar almenys 40 dies. Acceptant aquesta xifra, havien d'arribar a Curaçao a les darreries de setembre o a principis d'octubre.

A Curaçao, a tot estirar, hi estigueren un dia i degueren trigar dos de navegació per arribar a la Guajira. Així, doncs, pot estimar-se que el 5 o 6 d'octubre havien arribat en aquesta península.

Recorregueren el litoral guajiro després d'haver estat poc temps a «Venècia», i possiblement arribaren fins al cap la Vela, ja que és el punt de la costa guajira des d'on, navegant directament al nord, s'arriba a l'extrem més meridional de l'illa Hispaniola o Espanyola. Vespuccio diu que després de sortir de «Venècia» recorregueren 300 llegües costejant; és a dir, uns 1.500 km, cosa que els hauria fet arribar fins a les costes de Nicaragua. Si des del punt on deixaren la costa continental s'adreçaren directament a l'Espanyola i trigaren 7 dies a creuar el mar Carib, la xifra de 300 llegües és impossible d'acceptar; 30 llegües seria molt més correcte, ja que la distància per mar costejant des de Castilletes al cap de la Vela, és d'uns 175 km.

Si costejant la Guajira estigueren navegant i aturant-se als ports naturals 6 dies i tardaren 7 dies a creuar el Carib per arribar a l'Espanyola, la data d'arribada en aquesta illa havia de ser, aproximadament, el 20 d'octubre de 1499. Fernando Colón en la seva *Historia del Almirante de las Indias Don Cristóbal Colón*, diu que Hojeda «... que venía de descubrir con cuatro navíos y porque semejantes hombres navegaban a la ventura entró el 5 de Septiembre de 1499 en el Puerto que llaman los cristianos del Brasil y los indios Tachino...».⁴⁰ Existeix, doncs, una forta discrepància pel que fa a l'arribada a l'Espanyola entre les dades proporcionades per Vespucci i el que diu Fernando Colón.

Amerigo Vespucci diu que estigueren a l'Espanyola «obra de dos meses», que allarga a 2 mesos i 17 dies a la *Lettera*. La data de partida que dona Fernando Colón fou «... en el mes de Febrero del año 1500, precedida la licencia de

40. *Fernando Colón*, p. 234.

Rondán...»⁴¹ És bo recordar que Rondán fou un dels grans enemics de Cristòfor Colom i, per tant, no és gaire de fiar el que pogués afirmar, encara que ho consigní el fill de l'almirall.

Quant de temps romangueren Hojeda, de la Cosa i Vespucci a l'Espanyola? Vet aquí quelcom difícil de precisar.

Vespucci diu que arribaren a Cadis després de 13 mesos de viatge; és a dir, a mitjans de juny de 1500. La carta on relata el viatge és del 18 de juliol i va ser escrita a Sevilla. Per tant, amb anterioritat a aquesta data havia d'arribar a Cadis. Els 13 mesos que indica Vespucci són del tot acceptables, tenint en compte el recorregut.

Vegem la ruta seguida des de l'Espanyola fins a Cadis, segons l'itinerari que indica Vespucci.

De l'Espanyola es dirigeix Vespucci a les illes Bahames. La navegació entre aquestes illes fou forçosament lenta per ser «... muy peligrosa para nuestra navegación debido a los bajíos y mar bajo...»⁴² Navegaren en aquestes condicions 200 llegües; xifra molt acceptable atès que les Bahames s'extenen per 1.000 km. Desembarcaren en diverses d'aquestes illes per fer esclaus. És perfectament possible que en aquest tram del seu viatge estiguessen uns 20 dies si més no. Deixant les Bahames es dirigiren al paral·lel 35°; cosa que pogué comportar uns 10 dies de viatge. En aquest tram del seu recorregut el Corrent del Golf els havia d'afavorir molt. A continuació posaren rumb vers Castella i tardaren 67 dies a arribar des del paral·lel nord dels 35° a les Açores. De les Açores posaren rumb a les Canàries, «por sernos contrarios los vientos»⁴³ per anar directament a Cadis. En aquesta travessia de les Açores a les Canàries havien de trigar almenys 15 dies, tenint present el mal estat de les naus i malgrat que els vents els fossin propicis. De les Canàries anaren a l'illa Madeira; cosa que representa uns 5 dies més de navegació. Finalment, des d'aquesta illa pogueren prendre el rumb directe a Cadis: uns 10 dies de navegació.

A les Açores, Canàries i Madeira hagueren de romandre-hi, estimant sols una estada de 48 hores en cadascuna d'aquestes illes, 6 dies.

En total, pot calcular-se que tardaren des de la seva sortida de l'Espanyola, 133 dies per arribar a Cadis. Si l'arribada a Cadis fou a mitjans de juny, és a dir, aproximadament entre el 15 i el 18 d'aquest mes, la seva marxa de l'Espanyola hagué d'efectuar-se, dia amunt, dia avall, el 12 de febrer de 1500.

D'acord amb els càlculs fets, la permanència d'Hojeda, de la Cosa i Vespucci a l'Espanyola fou de prop de 4 mesos. Temps superior que l'indicat per Vespucci i menor que l'assenyalat per Fernando Colón.

Amerigo Vespucci diu a la seva carta «... que muchas veces hice cálculos con el compás, que hemos navegado al pie de 5.000 leguas.»⁴⁴ Segons l'itinerari seguit, Vespucci i els seus companys navegaren uns 24.600 km, cosa que, prenent la llegua de 5.572 m, fa un total de 4.414 llegües, xifra no massa dispar de les 5.000 que assenyala el nostre navegant.

41. *Íd.*, p. 235.

42. *Américo Vespuccio*, p. 119.

43. *Íd.*, p. 119.

44. *Íd.*, p. 121.

Conclusions

El contingut geogràfic de la carta del 18 de juliol de 1500 d'Amerigo Vespucci, dona plena autenticitat al document.

L'expedició de què formava part Amerigo Vespucci, descobrí la costa nord-oriental del Brasil.

L'expedició de la qual formava part Amerigo Vespucci, descobrí la desembocadura de l'Amazones a mitjans de juliol de 1499, uns sis mesos abans que arribés Vicente Pinzón a les boques del riu.

Amerigo Vespucci recorregué i descriví un dels canals o braços de la desembocadura de l'Amazones.

Amerigo Vespucci descriví el Corrent Equatorial del Sud, que ell i els seus companys de navegació havien descobert.

Amerigo Vespucci fou el primer a dir que el gran cabal de l'Amazones fa que el mar sigui dolç a gran distància de la costa.

Amerigo Vespucci i els seus companys foren els primers a creuar la línia equatorial davant de les costes orientals americanes.

Amerigo Vespucci i els seus companys de navegació arribaren al golf de Paria, segurament a principis de la tercera dècada del mes d'agost de 1499. Aquest golf l'havia descobert amb anterioritat, a principis d'agost de 1498, Cristòfor Colom.

Amerigo Vespucci explicà correctament la causa de la baixa salinitat de les aigües occidentals del golf de Paria.

Amerigo Vespucci declarà i en aquest aspecte fou el primer, que les terres occidentals del golf de Paria corresponien a terra ferma i no eren, per tant, insulars; és a dir, que es tractava de terres continentals. S'equivocà en creure que formaven part del continent asiàtic.

Amerigo Vespucci i els seus companys descobriren i recorregueren l'illa de Curaçao, on trobaren indígenes d'una alçada notòriament superior a la d'altres indígenes amb qui s'havien posat en contacte en el seu viatge.

Amerigo Vespucci i els seus companys descobriren la península de la Guajira, que prengueren per una illa.

Amerigo Vespucci féu la primera descripció dels indis guajiros.

Amerigo Vespucci i els seus companys recorregueren l'arxipèlag de les Bahames; que havia descobert en el seu primer viatge Cristòfor Colom.

Amerigo Vespucci exposà certes característiques del Gran Banc de les Bahames que dificulten la navegació.

Bibliografia

ANGLERÍA, Pedro Mártir de (1944). *Décadas del Nuevo Mundo (1530)*. Buenos Aires.

- ARELLANO MORENO, Antonio [ed.] (1950). *Fuentes para la historia económica de Venezuela* (siglo XVI). Caracas: Tercera Conferencia Interamericana de Agricultura.
- BIBLIOTECA NACIONAL DE COLOMBIA (1942). *Edición facsimilar de las cartas de Vespuccio*. Bogotá.
- CASAS, Fray Bartolomé de las (1951). *Historia de las Indias* (Estudio preliminar de Lewis Hanke). Mèxic.
- COLÓN, Fernando (1944). *Historia del Almirante de las Indias Don Cristóbal Colón*. Buenos Aires.
- ENGELS, Chris (1970). *Opraven te malmok op Aruba, de Kwestie "gigan"*. Het Curaçaosch Museum.
- FEDERMAN, Nicolás (1958). *Historia indiana* (Traducció de Juan Friede). Madrid.
- FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín (1945). *Colección de los viajes y descubrimientos que hicieron por mar los españoles*. Buenos Aires.
- FERNÁNDEZ DE OVIEDO Y VALDÉS, Gonzalo (1945). *Historia general y natural de las Indias (1548)*. Asunción (Paraguay).
- HERRERA, Antonio de (1944). *Descripción de las Indias Occidentales*. Asunción (Paraguay).
- JULIÁN, P. Antonio (1787). *La perla de la América, Provincia de Santa Marta*. Madrid.
- LÓPEZ DE VELASCO, Juan (1894). *Geografía y descripción universal de las Indias (1571 a 1574)*. Madrid.
- MENÉNDEZ-PIDAL, Gonzalo (1944). *Imagen del Mundo hacia 1570*. Madrid.
- MOLINARI, Diego Luis (1945). *El nacimiento del Nuevo Mundo (1492-1534) Historia y Geografía*. Buenos Aires.
- MORISON, Samuel Eliot (1945). *El almirante de la mar oceana. Vida de Cristóbal Colón*. (Traducció de Luis A. Arocena). Buenos Aires.
- SANTA ROSA, Henrique A. de (1922). *Historia de Río Amazonas*. Río de Janeiro.
- SIMÓN, F. Pedro (1882). *Noticias historiales de las conquistas de tierra firme (1627)*. Bogotá.
- STEWART, Julian H. (1950) *Handbook of South American Indians*. Smithsonian Institution, Washington.
- VÁZQUEZ DE ESPINOSA, Antonio (1948). *Compendio y descripción de las Indias Occidentales*. Smithsonian Miscellaneous Collections, Washington.
- VESPUCCIO, Américo (1951). *El Nuevo Mundo. Cartas relativas a sus viajes y descubrimientos*. Estudi preliminar de Roberto Levillier. Buenos Aires.
- VIDAL DE LA BLACHE, P (1902). *La riviére Vincent Pinzón. Etude sur la cartographie de la Guyane*. París.